

ЗОРАН ДРАГИШИЋ
Универзитет у Београду
Факултет безбедности
Београд

УДК 351.78(497):323(4)
Оригиналан научни рад
Примљен: 23.07.2013
Одобен: 12.08.2013

БЕЗБЕДНОСНИ ИДЕНТИТЕТ БАЛКАНА И ЕУ

Сажетак: Основни идентитет Балкана у последња два века, од када је тај термин у политичкој употреби, био је неодвојиво повезан са питањима безбедности, односно небезбедности, хаоса, насиља, варваризма и неразвијености. У различитим перцепцијама Балкана, овај простор се доживљава као географски део Европе, који јој културно ипак не припада, упркос чињеници да су сви балкански народи, изван сваке сумње, европски народи, по свим својим карактеристикама. Изразита политичка нестабилност, хронично праћена оружаним сукобима у којима су тешки злочини главни садржај сукоба, недовршене државе које се налазе под снажним утицајем великих сила, економска и културна заосталост и полуоријентално друштво неспособно да изгради модерне институције представљају главни стереотип Балкана у очима тзв „цивилизованог света”. Главни разлози за овако неповољну перцепцију Балкана леже у чињеници да се овај простор налазио у фокусу интересовања западног јавног мњења само у периодима великих криза, док је у другим ситуацијама са одређеном дозом презира игнорисан.

Крај XX века и крваво разбијање бивше Југославије, поново је у фокус светског јавног мњења ставио Балкан и његове проблеме. Завршетак (прекид?!), ратова на простору бивше СФРЈ и довршетак слома комунизма, отворио је перспективе истинског укључења Балкана у Европу, проз процес учлањења бивших чланица југословенске федерације и бивших чланица совјетског блока, са ових простора, у Европску унију и НАТО. Овај рад ће се бавити анализом актуелних безбедносних ризика, изазова и претњи које угрожавају Балкан, и које дефинишу његов актуелни безбедносни идентитет у првом реду то је питање статуса Косова и Метохије, питање уставне реконструкције Босне и Херцеговине, питање односа Грчке и Македоније и друга питања која могу представљати потенцијалну безбедносну претњу, која потичу од тзв „асиметричних безбедносних претњи”.

Кључне речи: Балкан, евроатлантске интеграције, безбедност, безбедносни идентитет

Безбедносни идентитет Балкана

Када говоримо о „безбедносном идентитету”, неке заједнице, државе, региона или другог „ентитета”, основни задатак је увидети главне безбедносне изазове, ризике и претње, као и капацитете анализираних колективитета да се са наведеним претњама суочи, да их избегне или да пронађе друге моделе да одговори на безбедносне изазове. Безбедносни идентитет сваког региона чине специфични безбедносни проблеми, који га издвајају од других региона, који имају истоврсне или другачије безбедносне проблеме. Међутим, срж безбедносног идентитета не представљају безбедносни проблеми, који у ери глобализације и сами постају глобални, већ начини на које свака друштвена заједница одговара на безбедносне изазове, ризике и претње.

У савременим безбедносним теоријама, под безбедносним појавама подразумевају се друштвене појаве и процеси који су „секуритизовани”, односно којима су одређене друштвене групе, у правилу друштвене елите, који се називају секуритизујућим актерима, дале значење безбедносних појава.¹ Савремена друштва се, у правилу, не разликују у односу на друштвене појаве и процесе који се секуритизују и можемо рећи да ни државе Балкана немају другачије дефинисане безбедносне изазове, ризике и претње него већина савремених европских држава.²

Битне разлике постоје у односу на доступне политичке и друге механизме којима се решавају друштвени конфликти пре него што прерасту у безбедносне проблеме, као и у односу на главне актере који безбедносне проблеме решавају или их креирају. Поред тога, безбедносни идентитет дефинише и специфична политичка култура и традиција, која се оличава у постојању стабилних и функционалних друштвених и државних институција, и њихових механизма за решавање друштвених конфликта, уз, наравно, укупност реалних и перципираних безбедносних изазова, ризика и претњи, дефинише се безбедносни идентитет неког региона државе или друге заједнице.

¹ О појму секуритизације види шире: Barry Buzan, Ole Weaver, Jaap De Wilde: „Security: A New Framework for Analysis”, 1997.

² Довољан је само летимичан поглед на стратешке документе у области националне безбедности које су усвојиле балканске државе у последњих неколико година па да се утврди да се као главне безбедносне претње дефинишу тероризам, организовани криминал, социјална нестабилност, безбедносни ризици у области економије, екологије, демографије и сл. Готово исте безбедносне претње постоје у стратешким документима већине европских држава, као и у документима ЕУ који се баве питањима безбедности. Међутим, у свим проценама угрожености Европе Балкан се истиче као главно подручје из кога долазе претње европској безбедности, где се поред тероризма и организованог криминала, посебно истичу проблеми везани за нерешена питања проистекла из ратова на бившем југословенском простору.

Када говоримо о безбедносном идентитету Балкана, овај регион је одавно синоним за кризна стања, подељеност, ратове, варваризам, одсуство стабилних и функционалних држава, недостатак правних механизма и политичке воље да се конфликти решавају мирним путем, велики утицај страних сила на локалне политичке вође и хроничну економску неразвијеност. На темељу таквих перцепција настао је и термин „**балканизација**„ којим се означавају бесконачна кризна стања, хаос, ирационалност и дубоке поделе без постојања механизма да се на темељу реално дефинисаних интереса пронађу одржива решења за постојеће сукобе.

Регион Балкана имао је веома бурну историју коју су обележили бројни ратови, локалне кризе и крвави сукоби који су се често са Балкана ширили и на друге делове Европе. Не треба сметнути са ума да је Први светски рат отпочео на Балкану, да је у Другом светском рату простор Балкана био једно од најкрвавијих попришта, где се догодио стравичан братоубилачки рат праћен геноцидом, да су у току „Хладног рата” линије поделе међу тадашњим војно-политичким блоковима ишле управо преко Балкана, да су ратови деведесетих година на простору бивше Југославије (посебно у Босни и Херцеговини), били најкрвавији оружани сукоби у Европи након Другог светског рата, што у великој мери објашњава због чега се Балкан у осталом делу Европе перципира као главно жариште сукоба и извор нестабилности по целокупан континент.

Балкан је географски смештен на простору који је одувек био предмет геополитичких калкулација, различитих интереса и политичких утицаја. Имајући у виду историјске, религијске, културне, економске и политичке чиниоце који одређују идентитет савременог Балкана, неопходно је уочити у којој мери савремени Балкан, оптерећен свим својим противречностима, кореспондира са главним правцима кретања модерне Европе и у којој мери Балкан може бити претња Европи и Европа Балкану.

Перцепцију Балкана у савременој Европи веома пластично је описао италијански дипломата, који је дуго радио на Балкану, Фернандо Гентилини: „...Брисел сматра да на Балкану историја зауставила или да се вратила уназад, да је ова регија нека врста индијанског резервата, слика и прилика како смо изгледали пре шездесет година, пре него што је процес европске интеграције успоставио мир у западним крајевима континента. Балкан данас представља оно што је потиснуто, подсвесно унутрашње и стога истинито о Европи. То потврђује његова савремена историја указујући на Европу прогона и етничке и верске нетрпељивос-

ти, подела и различитих видова национализма. То је она Европа за коју смо мислили да је окончањем Другог светског рата, оставили иза себе, али која највероватније, што можемо из дана у дан да констатујемо, никада није у потпуности изумрла”³

Проблеми који се дешавају у „цивилизованом” делу Европе,(не треба заборавити проблеме са баскијским и каталонским сепаратизмом у Шпанији, шкотским сепаратизмом у Великој Британији, етничке проблеме у Белгији, проблеме у односима Мађарске и Румуније због положаја мањина...) у правилу се у европским медијима представљају као претња од „балканизације” других делова Европе, чиме се потврђује опис перцепције Балкана који је изнео Фернандо Гентелини.

Политички проблеми који на Балкану постоје око статуса Косова и Метохије, уставне реконструкције Босне и Херцеговине, односа између Грчке и Македоније, политичког и верског екстремизма, организованог криминала и др., дају печат нестабилности региона. Нестабилност на Балкану постаје нарочито сложена ако се посматра у контексту збивања на Блиском истоку и у Медитерану, који поред географске блискости имају и директну политичку и идеолошку везу са многим актерима нестабилности на Балкану.

С обзиром на главне актере балканских политичких кретања, унутрашње и спољашње, очигледно је да су се све трансформације у глобалним политичким кретањима морале одразити и на Балкан. Раздобље после грађанских ратова у бившој Југославији и агресије НАТО против Србије и Црне Горе, карактеришу вербални напори да се ситуација на Балкану стабилизује и да се изграде демократске институције у свим балканским државама које ће бити способне да изврше „дебалканизацију” Балкана. Оваква вербална залагања често нису праћена адекватним политичким и економским поступцима великих европских држава. Међутим треба имати у виду да постоји битна разлика између „географског” и „политичког” Балкана. Балкан је све више политички а све мање географски појам, тако да, чак ни географски није до краја јасно који се делови европског континента могу сматрати Балканом. Због тога су у употреби термини Југоистична Европа, који треба да објасни да неке државе географски припадају Балкану али су политички „превазишли” Балкан и Западни Балкан, који треба да означи оне државе које још нису престале да буду Балкан у погрдном значењу те речи.⁴

³ Fernando Gentilini „Nedokučivi Balkan”, Hesperia, Beograd, 2007., str 47.- 48.

⁴ Полемике око појма Балкан види у: Марија Тодорова „Имагинарни Балкан”, Библиотека XX век, Београд 1999. година

Очигледно је да је савремени безбедносни идентитет Балкана условљен историјским кретањима у XIX и XX веку, која су имала своје рефлексије и у ратовима на простору бивше Југославије током деведесетих година прошлога века. Анализа савремених безбедносних проблема на Балкану, као и могућих путева за њихово превазилажење није могућа без озбиљније историјске анализе догађаја у претходних двеста година, што није циљ овога рада, нити постоји довољно простора да се оваквој анализи озбиљније посветимо. С тога, сматрамо да је само у неколико цртица важно напоменути основне одреднице геополитичког положаја Балкана у историји прошлога века. Балкан је током прошлога века третиран као европска периферија, што га је држало одвојеним од главних токова европског развоја, али је упркос томе, често добијао средишње место у догађајима који су одлучивали о судбини Европе, као што су били Први и Други светски рат и „Хладни рат”, током кога су линије поделе антагонистичких војно-политичких блокова ишле преко Балкана, иако је „Хладни рат” био више средњоевропски него балкански феномен.⁵

Крај „Хладног рата”, није означио „крај историје” на Балкану, како су се надали многи политички лидери тога доба, већ њен повратак у најгорем облику и својеврсну освету историје за многе пропуштене шансе да се Балкан демократизује и учврсти као стабилан европски регион. Крваве последице распада биполарног света нису доживеле оне државе Балкана које су биле сврстане у војно-политичке блокове (Грчка и Турска у НАТО, Румунија и Бугарска у ВУ), већ Југославија која је водила политику несврставања, што на први поглед изгледа као својеврстан историјски апсурд. Грчка и Турска су од почетка припадале победничкој страни у „Хладном рату”, док су Бугарска и Румунија, заједно са осталим европским државама реал-социјализма, исказале жељу да се прикључе евроатлантској заједници и на тај начин дугорочно дефинисале своју спољнополитичку и безбедносну стратегију. Југославија се у новој геополитичкој мапи појавила као својеврсан „вишак”, који није имао унутрашњих потенцијала да дефинише нову стратегију примерену новонасталој ситуацији, а спољни „потпорни субови” југословенске безбедности су изгубили интерес за Југославију каква је постојала у време „Хладног рата”. Ако томе додамо унутрашње националне антагонизме који су тињали деценијама, хроничан недостатак демократије, ауторитарну политичку културу и потпуну дезоријентиасност политичких елита, јасно је да су постојали сви неопходни предуслови за катастрофу.

⁵ О положају Балкана у току „Хладног рата” и његовој улози у процесу детанта види шире: Ранко Петковић: „Балкан ни буре барута ни зона мира” Глобус, Загреб, 1978.

Апсурдност судбине која је задесила бившу Југославију свакако изгледа мања ако покушамо да анализирамо главне одлике балканског безбедносног идентитета у претдодан два века.

Балкан је подручје на коме су се сусретали интереси европских и светских великих сила, који су пресудно утицали на судбину балканских народа. Модерна историја Балкана одвијала се под пресудном улогом великих сила, по чијим жељама су балканске државе настајале или нестале. Балкански народи и државе које су они стварали били су главни протагонисти сукоба, а често и непосредни покретачи, али исход сукоба увек је зависио од интереса великих сила које су у том тренутку имале свој утицај на Балкану. У том смислу су догађаји на Балкану увек били рефлексивна већих историјских збивања и последица судара интереса ванбалканских сила.

Балкански народи су увек били на периферији великих европских догађања, тако да су тековине европских револуција и цивилизацијски напредак које су оне носиле, до Балкана стизале само у фрагментима и преко страних посредника. Велики историјски догађаји су балканске народе, у правилу, затицали неспремним и стварали нове околности на Балкану, изван воље народа на које су се непосредно односили.⁶

Измештеност Балкана од главних токова европске историје учинила је да балкански народи озбиљно заостају за остатком Европе и данас решавају питања која су остали европски народи (пре свега на западу), решили пре више од стотину година. Озбиљно заостајање Балкана учинило је сваку од балканских држава економски, културно, технолошки, политички и безбедносно зависним од спољних сила. Таква ситуација се није променила ни данас, и можемо констатовати да Балкан нема аутономне процедуре за очување националне безбедности балканских држава, као ни процедуре за постизање и очување регионалне безбедности, упркос бројним регионалним иницијативама. Отуда толики број мировних мисија које су од почетка деведесетих година присутне у различитим деловима Балкана. Ову чињеницу не можемо заобићи у анализи безбедносног идентитета Балкана, као ни у тражењу одрживих решења за дуготрајнији балкански мир.

Балканске државе су у великој мери зависне од страних сила, које покушавају да увуку у сваки балкански спор у покушају да остваре властите интересе. Ту ситуацију Мирослав Хацић описује на следећи начин: „Свака од балканских држава се трудила да у локални спор, а

⁶ Mark Mazower: „The Balkans, a Short History”, The Modern Library, New York, 2000. pp 24-26.

ради постизања властитих интереса, увуче себи наклоњеног спољњег умешача. То, дакако, није било тешко, јер су велике силе себи давно присвојиле право да војно и политички интервенишу у зонама својих стратешких интереса. Сусретни спој потребе локалних актера за спољњим гаранторима безбедности и хтењима ових других да мешањем постигну стратегијске добити, најчешће се завршавао претварањем савезника у војно-политичке тудоре неограниченог мандата”⁷.

Тезу Мирослава Хацића о безбедносној зависности балканских држава, ратови на просторима бивше Југославије најбоље потврђују. Свака бивша југословенска република је покушала(и у томе успела), да у сукоб увуче себи наклоњене државе, које су их одмах ставиле под свој патронат. Међутим испоставило се да ни данас, двадесет година након отпочињања сукоба темељни узроци рата у Босни и Херцеговини и на Косову и Метохији још нису отклоњени, док је рат у Хрватској још увек повод за регионалне несугласице и извор фрустрација које у промењеним геополитичким околностима могу бити повод за нове сукобе.

Актуелна дешавања везана за Косово и Метохију указују да је утицај спољњих фактора на сваки политички и безбедносни процес на Балкану пресудан.⁸ Ова одредница балканског безбедносног идентитета мора бити важна полазишна тачка у свакој анализи стања безбедности на Балкану и мора бити узета у обзир приликом тражења оквира за превазилажење сукоба на Балкану и промену безбедносних парадигму у овом региону.

Главни безбедносни изазови ризици и претње на Балкану

На основу претходне анализе безбедносног идентитета балканског региона, можемо закључити да основне елементе безбедносног идентитета чине безбедносни изазови, ризици и претње који су карактеристични за регион, као и начини на који се регион, односно главне силе које у њему делују, супротстављају специфичним претњама. Када су безбедносни изазови, ризици и претње који су карактеристични за регион Балкана у питању, можемо их поделити у две групе.

⁷ Мирослав Хацић: „Перспективе будућој безбедности Југоисточне Европе: Поглед из Србије”, у Поглед унапред: безбедносни изазови на Балкану до 2010. године, East-West Institute, Београд 2002. године, стр 84.

⁸ О механизмима станог утицаја на дешавања на Косову и Метохији, види анализу Радослава Гађиновића у Отимање Косова и Метохије, НИЦ „Војска”, Београд 2004. година стр 142. -173.

Прву групу сачињавају класични безбедносни изазови који се огледају у сукобима међу државама, односно сукобима различитих ентитета унутар једне државе. Безбедносна претња која проистиче из ових изазова може се испољити као класичан оружани сукоб међу државама, као оружана побуна дела становништва против владе или чак као страна војна интервенција у корист неке од држава или ентитета умешаних у оружани сукоб. Политички процеси који могу довести до оваквих сукоба везани су за уставну реконструкцију Босне и Херцеговине, проблеме на релацији Београд-Приштина око питања коначног статуса Косова и Метохије и аспирације македонских Албанаца за стварање властитог ентитета, у оквиру пројекта, тзв „Велике Албаније”⁹. Сви ови процеси, уколико се претворе у безбедносне проблеме, могу изазвати сукобе на широј територији у који може бити укључен већи број балканских држава, и наравно, спољње силе које би се појавиле као војно-политички ментори страна у сукобу.

Другу групу безбедносних изазова чине асиметричне претње, чији су носиоци недржавни субјекти који делују на простору Балкана. Најозбиљнија асиметрична безбедносна претња на Балкану потиче од организованог криминала. Према угледним ауторима из балканских држава, који пишу о проблемима организованог криминала, током деведесетих година догодила се својеврсна „криминална револуција”¹⁰. Организовани криминал, у условима слабих и недовршених држава, представља озбиљну безбедносну претњу због политичких аспирација које се јављају код главних организатора криминалних активности. Политичке аспирације носилаца ораганизованих криминалних активности остварују се путем корупције којом се преузимају најуносније привредне гране и, поред легализације противправно стеченог новца, онемогућава економска основа институционалног јачања државе. Корупцијом се захватају политичке странке, медији, цивилно друштво, верске организације, образовни и здравствени систем и на тај начин настаје нови облик тоталитаризма тзв „охлократија”¹¹. Организоване криминалне групе на Балкану су веома опасне и због начина на који су настајале. Организовани криминал је на Балкану настајао уопредо са ратом на простору бивше

⁹ О пројекту „Велика Албанија” видети у Миодраг Јовичић, Косово-историјски и уставноправни аспект, ЦУПС, Београд, 2000. године

¹⁰ Види шире у Радомир Милашиновић: „Узроци могућих друштвених сукоба у земљама Југоисточне Европе”, Годишњак Факултета безбедности за 2009. годину, Београд 2009. година стр. 11

¹¹ Појам охлократија у буквалном смислу означава владавину олоша. О систему охлократије види шире Зоран Драгишић, Organized Crime- The Way to Ochlocracy, Archibald Reiss Days, ACPs, Belgrade, 2011., pp.631.-641.

Југославије. Криминал који се развио на просторима бивше Југославије организован је „одозго” и у њега су од самог почетка биле умешане тадашње политичке елите и делови безбедносних структура. У Србији је организовани криминал „процвetaо” у време санкција, када су државне структуре организовале посебне групе, које су се бавиле шверцом нафте, цигарета и свих других роба које су биле под режимом санкција УН. Пример Србије показује колико су економске санкције контрапродуктивне јер омогућавају политичким елитама против којих су наводно усмерене да се обогате и под контролу ставе целокупно друштво. Након пада Слободана Милошевића, организоване криминалне групе су наставиле са својим активностима, с тим што уместо нафте шверцују наркотику, учествују у системској корупцији и врше друга тешка кривична дела којим се угрожавају сами темељи опстанка државе. Организовани криминал је успео да преживи „демократске” промене у Србији и чак да изврши атентат на премијера Зорана Ђинђића. У Хрватској се организовани криминал развијао упоредо са отпочињањем рата, када су се структуре блиске тадашњој власти обогатиле на шверцу наоружања и кршењу санкција на оружје и војну опрему.¹² Процес који се због корупције води проти бившег премијера Хрватске Иве Санадера јасно одсликава на који је начин организовани криминал продро до самог врха власти у Републици Хрватској. На Косову и Метохији организовани криминал је био средство путем кога се финансирала ОВК и оружана побуна. Организоване криминалне групе косовских и македонских Албанаца су се бавиле шверцом наркотику, трговином људима, илегалном проституцијом и другим кривичним делима од којих је један део новца коришћен за финансирање ОВК и оружаних акција на Косову и Метохији.

Међутим, оно што највише забрињава је стварање регионалног криминалног картела у који су укључени криминалци са свих простора Балкана.¹³ Ова чињеница битно одређује безбедносни идентитет региона и изискује много бољу сарадњу међу балканским државама, јер је реч о безбедноном проблему који озбиљно угрожава сваку појединачну државу у региону и захтева јединствен одговор свих држава, без обзира на њихове међусобне разлике.

¹² Пример који најбоље показује начин на који је настајао организовани криминал у Хрватској је „случај Загорац” и „Момци са Кнежије”. О томе више види у Љубиша Милановић: „Организовани криминал као безбедносни проблем у Хрватској”, ФБ, Београд 2009.

¹³ Докази за ову тврдњу су убиство новинара Иве Пуканића, скривање припадника „Земунског клана” у Хрватској и бројни други примери који указују на одличну сарадњу која постоји међу криминалцима у региону.

Друга асиметрична претња региону је тероризам. Тероризам данас представља „глобално страшило”, и скоро све државе Европе овај безбедносни проблем укључују у своје стратешке документе који се баве питањима националне безбедности, без обзира на то колику реалну опасност та појава представља за конкретну државу. Балкан је реално угрожен тероризмом, и та претња има три потенцијална носиоца.¹⁴ То су екстремни националистички покрети незадовољни стањем у коме су се њихови народи нашли након последње „поделе карата” на Балкану, исламистичке терористичке групе сачињене од заосталих муџахедина у Босни и Херцеговини, присталица екстремних исламистичких покрета у Босни и Херцеговини, деловима Србије, на Косову и Метохији и у Македонији. Ове терористичке групе представљају део „глобалног цихада”, и о њиховом присуству говоре бројни извештаји обавештајно-безбедносних служби држава региона, европских држава и САД.¹⁵

Трећа група асиметричних претњи Балкану, настаје као последица лоше економске и социјалне ситуације и високог нивоа незапослености. Економска и социјална ситуација на Балкану је значајно лошија него у осталом делу Европе. Ситуација је посебно лоша у Србији, на Косову и Метохији, у Босни и Херцеговини, Албанији и у Македонији. Висока стопа незапослености, осећај бесперспективности, лош животни стандард, лоша здравствена заштита, заостао систем образовања и друге неповољне социјалне околности, погодују развоју свих облика криминала, националног и верског екстремизма и представљају основ за дугорочну политичку нестабилност. Такво стање чини Балкан регионом из кога је веома висока емиграција, пре свега у државе ЕУ. Имиграција из балканских држава представља значајан изазов европској безбедности јер је то начин да се социјални и безбедносни проблеми Балкана прелију у остале европске државе. Ова врста претњи удружена са хроничном слабошћу балканских држава и корумпираним некомпетентним политичким елитама које нису у стању да пронађу излазе из тешке ситуације у којој се њихова друштва налазе, чине веома опасан спој који лако може произвести „социјалне бомбе”, које могу довести до урушавања крхких балканских демократија.

¹⁴ О томе види шире Радослав Гађиновић, *Terorizam*, Draslar, Beograd, 2005. Zoran Dragisic: „Serbian Approach to Struggle Against Terorirism”, ICTD, Amsterdam, 2005.

¹⁵ Поред извештаја обавештајних и безбедносних служби, терористички напад у Бугојну који је извршен од стране исламистичког фанатика, случај групе вехабија који су поседовали велике количине оружја на планиани Нинаји поред Новог Пазара, оружани окршај групе вехабија и српске жандармерије на Санчаку у коме је било погинулих и рањених и други слични примери указују на присуство радикалних исламистичких група на Балкану и њихову спремност на терористичке акте и друге видове оружаног насиља.

Евроатлантске интеграције - пут из слепе улице или нова балканска заблуда?

Након слома Совјетског Савеза и Варшавског уговора, који је означио и крај реал-социјализма у Источној Европи, све бивше чланице Варшавског Уговора су изразиле жељу да се прикључе НАТО и ЕУ, и на тај начин из корена промене своју стратешку позицију. Све европске државе које су некада биле део совјетског блока, данас су део евроатлантске заједнице, која подразумева чланство у ЕУ и НАТО.

Балканске државе које су биле чланице ВУ (Румунија и Бугарска), данас су чланице НАТО и ЕУ. Од бивших југословенских република Словенија и Хрватска су чланице и НАТО и ЕУ. Македонија није ушла у НАТО због неспоразума са Грчком око имена, и када тај неспоразум буде решен Македонија ће се прикључити Алијанси. Црна Гора је добила акциони план за чланство и очекује да добије позив за пуноправно прикључење. Федерација Босна и Херцеговина је такође изразила жељу да се прикључи НАТО, док се представници Републике Српске томе противе. Србија је јасно опредељена за чланство у ЕУ, док се већина политичких чинилаца противи чланству у НАТО. Албанија је постала чланица НАТО у пакету са Хрватском, али се њено чланство у ЕУ још не назире, пошто већина водећих европских држава сматра да Албанија није испунила критеријуме који су неопходни да би постала пуноправна чланица.

Евроатлантске интеграције за све бише југословенске републике значе наду за дефинитиван раскид са лошом прошлoшћу и начин да се државе демократизују на темељу вредности¹⁶ које чине основу на којој је настала евроатлантска заједница. Поред предности које прикључење евроатлантским интеграцијама доноси у области економије и демократизације друштва, то је начин да се измени безбедносни идентитет Балкана. Дobar пример за то је Словенија, која се више не сматра делом Балкана, чак се о њој више и не размишља као бившој југословенској републици, иако је 1991. имала рат на својој територији и насиљем се одвојила од Југославије. Успеси које је Словенија постигла на економском и демократском плану учиниле су је веома кредибилним партнером и у НАТО и у ЕУ. Појам Балкан, у смислу у коме смо говорили у првом делу овога рада, сада се односи на Србију, са Косовом и Метохијом, Македонију, Босну и Херцеговину, Црну Гору и Албанију, док се

¹⁶ О значају вредности за успостављање националне безбедности види шире: Зоран Драгишић: „Безбедност и вредности”, Српска политичка мисао, бр 3/ 2009, Београд, 2009. година

Хрватска, након прикључења НАТО и ЕУ све мање сматра балканском државом, што је један од приоритета њених политичких елита. Ове државе сачињавају оно што смо назвали „политичким Балканом”.

Међутим, економска криза која тешко потреса Европу претходних година је учинила да економски бенефити од прикључења ЕУ нису више онакви какви су били пре десетак година, у европским државама се отвара оштра дебата о потреби проширења, отварају се стари историјски антагонизми, неповерење на релацији север-југ расте, што све чини да су изгледи за „балканизацију” Европе много већи него изгледи за „европеизацију” Балкана.

Бише реал-социјалистичке државе Балкана, које су постале чланице евроатлантске заједнице то су учиниле у два корака. Први корак је био чланство у НАТО, до кога су стигле кроз програм „Партнерство за мир”, а тек онда, на темељу реформи које су извршене ради чланства и кроз чланство у НАТО, постале су и чланице Европске уније.

Државе „политичког Балкана”, су показале декларативну спремност да се прикључе евроатлантској заједници кроз подношење апликација за чланство у НАТО и ЕУ. Србија је једина држава која се противи уласку у НАТО и њене политичке елите то објашњавају националним траумама због бомбардовања 1999. године.

Старе чланице ЕУ и НАТО, су веома неповерљиве према новим проширењима када су државе „политичког Балкана” у питању. У Европи постоји уверење да балканске државе нису на довољном нивоу развоја да би могле постати чланице евроатлантске заједнице. Поред тога постоји и озбиљна сумња да те државе чине озбиљне напоре да би кроз реформе достигле неопходне стандарде који би их квалификовали за равноправне чланице. У једном делу европске политичке сцене чују се оцене да су то државе које желе да паразитирају на рачун европских пореских обвезника. Са друге стране у балканским државама се развија уверење да државе ЕУ нису спремне да их приме у пуноправно чланство, да је процес проширења са пријемом Хрватске дефинитивно завршен и да би даље инсистирање на учлањењу и испуњавању стандарда који то учлањење захтева довело до великих економских и политичких штета.

Између европских и балканских држава се развија однос обостраног неповерења који је Фернандо Гентелини описао на следећи начин: „Када су на скупу Европа –Балкан у Солуну, јуна 2003. шефови држава или влада петнаест европских држава потврдили балканским земљама обећање да ће ући у Европу, нико од њих није помињао датуме. Сва пажња Уније била је тада усмерена на десет нових земаља које је треба-

ло да у року од годину дана постану нове чалнице, а питање придруживања западног Балкана одложено је за неку другу прилику. Онима којих се то највише тицало, таква неодлучност се није допадала, а и даље им се не допада. Многи чак верују да Европа даје лажна или половична обећања, а другачије не би ни могло да буде будући да се налазимо тамо где има сумњи, спекулација, теорија завере... На западном Балкану сведоци смо сличних збивања. и даље нема поверења у Европу која обећава укључивање, али и даље наставља да делује по принципу искључивања. А чињеница да готово сви европски лидери све време пажљиво избегавају тему рокова за пријем може само још више да побуди сумњу¹⁷

Евроатлантске интеграције, као што смо то напоменули, састоје се од два стуба, односно две организације које чине њен институционални оквир - ЕУ и НАТО. Државе „старе Европе”, су углавном чланице обе организације, мада постоје и државе које су само чланице ЕУ, али нису чланице НАТО. То су државе које су некада биле неутралне¹⁸, као што су Аустрија, Шведска, Финска и Ирска, али су сада везане за НАТО путем Програма „Партнерство за мир”. Поред ових држава, постоје и „старе” чланице НАТО које нису чланице ЕУ, као што су Норвешка и Турска, с тим што Турска, за разлику од Норвешке, жели чланство у ЕУ. Све државе „нове” Европе¹⁹ (бише чланице совјетског блока) су пре чланства у ЕУ постале чланице НАТО.

Балканске државе, посебно након економске кризе која годинама потреса свет, имају све мање шансе да у догледно време постану чланице ЕУ, јер је готово сигурно да се, ако се имају у виду изјаве европских званичника, након уласка Хрватске у ЕУ, врата за нова проширења затварају за дужи временски период.

¹⁷ Fernando Gentelini, *ibid*, str 60.-61.

¹⁸ Поменуте државе су, формално, још увек неутралне, с обзиром да постоје међународни уговори који о томе говоре, а неке од њих неутралност имају и записану у својим уставима. Међутим, у савременим међународним односима неутралност није могућа. Наведене државе су веома активне у многим НАТО операцијама и понашају се битно другачије него у време „Хладног рата”, када су и правно и фактички биле неутралне. Промена статуса неутралности у формалном смислу за ове државе би значила и промену устава, што би могло изазвати и политичке тешкоће, међутим оне су статус неутралности напустиле фактичким актима, који су директно супротстављени обавезама које су некада имале као неутралне државе.

¹⁹ Израз „стара и нова Европа”, употребио је Доналд Рамсфелд, бивши секретар за одбрану САД, приликом припрема САД за напад на Ирак, када су се старе чланице НАТО и ЕУ на челу са Немачком и Француском успротивиле учешћу НАТО у тој војној операцији.

НАТО, уз постојеће регионалне иницијативе²⁰ које треба ојачати и дати им пуну подршку, може на дужи временски период безбедносно стабилизovati Балкан и створити неопходне предуслове за економски развој региона. Укључивање свих Балканских држава у НАТО, имајући у виду да је реч о војно-политичком савезу, који има веома развијене и делотворне механизме за решавање безбедносних проблема путем сарадње чланица која функционише на принципима консезуса, обезбедило би услове да се безбедносни идентитет Балкана позитивно промени за разуман временски период. Међутим, Србија као најважнија држава Балкана још увек није спремна за чланство у НАТО, а сматрамо да би тај процес сигурно омела Албанија захтевом да Србија учини, за њу неприхватљиве, уступке везане за Косово и Метохију. Неповећење Србије према НАТО продубљује и пристрасан став међународних снага на Косову и Метохији које су се у више наврата отворено стављале на страну албанског сепаратизма. Сматрамо да би објективниј став водећих држава НАТО према питању Косова и Метохије створио услове за изградњу поверења без кога нема стабилизације Балкана.

Чињеница да су чланице НАТО демократске државе, које деле исте вредности, благотворно би деловала на унутрашњу демократску реконструкцију балканских држава. Доношење одлука консензусом у оквиру НАТО, дало би свакој балканској држави могућност да почне самостално вођење своје спољне политике на темељу реално процењених националних интереса, без зависности од спољних ментора. Коришћење механизма који се развијају у новом Стратешком концепту за борбу против асиметричних претњи и цивилних катастрофа, ојачало би институције балканских држава и целокупан регион учинило много безбеднијим местом. Поред тога, промена регионалног вредносног концепта би многе проблеме који постоје у односу Београда и Приштине и унутар Босне и Херцеговине и Македоније, релативизовала, што би „испумпало” њихов кризни потенцијал.

²⁰ Сматрамо да регионалне политичке и економске иницијативе треба да добију пуну подршку сваке балканске државе. Поред тога, ЕУ треба активно да учествује у тим иницијативама, које морају добити чвршћи институционални оквир јер сматрамо да би оне требало да функционишу у дужем временском периоду. Ту се пре свега мисли на: Пакт стабилности за Југоисточну Европу и Регионални савет за сарадњу, Јадранско-јонску иницијативу, Иницијативу за сарадњу у југоисточној Европи, као иницијативе са претежно политичким значајем и економске иницијативе од којих су најзначајније: ЦЕФТА 2006. и Црноморска економска сарадња. У овом тексту немамо довољно простора да се бавимо овим иницијативама, мада је очигледно да оне могу представљати веома делотворан оквир за регионалну сарадњу. О овим иницијативама види шире у: Едита Стојић-Карановић: „Регионална и суседска сарадња за одрживи развој Србије у првој декади 21. века”, ИМПП, Београд, 2008. године.

О значају прикључења Балкана евроатлантској заједници Фернандо Гинтелини, као добар познавалац Балкана каже следеће: „Од када сам пре неколико година почео да се бавим Балканом, стално сам радио у уверењу да не постоји алтернатива за његову интеграцију с Европом. Ослањајући се на историју, био сам свестан чињенице да Балкан боље „функцинише” у унутар нечега већег (као што су то били Византијско, Аустроугарско и Турско царство или сама Титова федерација), нечег што је у стању да ублажи вечне сукобе народа који тамо живе”.²¹

Евроатлантска заједница пружа такав оквир, уз истовремену могућност да се балкнаске државе еманципују у самосталне субјекте међународне заједнице, кроз развој способности да самостално решавају своје проблеме. Дуготрајан мир на Балкану, након асистираниог решавања актуелних безбедносних проблема, створио би могућност да се развију нове политичке елите које ће имати довољно компетенције и самопоуздања да се без позивања спољњополитичких ментора и „традиционалних пријатеља” ухвате у коштац са надлазећим безбедносним проблемима и реше их супротно „балканским правилима” која подразумевају хаос и насиље.

Фернандо Гинтелини је веома забринут због могућности да се Европа, сходно својој традицији, егоистички затвори у властите оквире и препусти Балкан својој судбини. „Проширивање Европе и стабилност на Балкану представљају факторе који су дубоко повезани. Затварањем Европе у себе нестао би елемент на коме почива стабилност читавог региона. И пре свега, уколико би европски план негде запео и ако би се балканским земљама залупила врата пред носем, онда би данашње уситњавање Балкана, и оно које је у најави, могло да се испостави да не представља толико заоставштину прошлости, колико најаву забрињавајуће будућности.”²²

Управо због могућности да Европа затвори Балкану врата, која је сада скоро потпуно извесна, „европска алтернатива”, преко које би се могао „дебалканизовати” Балкан чини се као све мање доступна опција.

Закључак

Појам „Балкан” у савременој политичкој теорији, али и свакодневном говору означава синоним за хаос, насиље, варваризам и хроничне безбедносне проблеме. Међутим, када треба дефинисати шта то Балкан

²¹ Fernando Gintelini, *ibid*, str. 60.

²² Исто, стр 65.

заиста значи, у политичком и географском смислу, наилазимо на озбиљне тешкоће и различита тумачења, чак и око географских граница региона, а веома је мали број аутора који уопште покушавају да одреде политичко значење Балкана и балканизације, која је као термин већ ушла у енглески језик да означи сукобе, поделе и уситњеност територија.

Балкан има веома неповољан безбедносни идентитет, јер смо видели да све безбедносне проблеме Балкана готово да није могуће ни набројати. Балкан се још увек сусреће са класичним безбедносним претњама, које се односе на сукобе међу државама, и ентитетима који то желе да постану уз огромно мешање страних сила, што чини једно од главних обележја балканског безбедносног идентитета. Асиметричне претње, такође оптерећују балканске државе, које ослабљене корупцијом и некомпетентношћу властитих политичких елита, нису у стању да изађу на крај са организованим криминалом, тероризмом, политичким и верским екстремизмом и бројним другим асиметричним претњама које прете да озбиљно угрозе опстанак балканских држава.

Интеграција целокупног Балкана у евроатлантску заједницу представља, по мишљењу многих аутора, једини доступан начин да се промени балкански безбедносни идентитет и да се регион дугорочно стабилизује. Међутим, очигледно је да Европа више није спремна на нова проширења, тако да се на чланство у Европској Унији не може рачунати као на доступну алтернативу. Напротив, велика очекивања од Европске Уније, која ће по свему судећи бити изневерена, могу створити нове фрустрације и помоћи балканским екстремистима да дођу на власт.

НАТО не може постати делотворан оквир за решавање балканских проблема све док Србија, као најважнија балканска држава, не постане пуноправна чланица Алијансе. Већина политичких чинилаца у Србији у овом тренутку није спремна да отпочне процес прикључења, а са друге стране готово је извесно да би се пред Србију постављали неприхватљиви услови, пре свега од стране Албаније. Поред тога, најважније државе НАТО и ЕУ не показују разумевање за српске националне интересе на Косову и Метохији и у Босни и Херцеговини, што још више продубљује неповерење.

Прикључењем Хрватске ЕУ изгледа да је процес проширења завршен а да су Србија, БиХ, Македонија, Црна Гора и Албанија остале Балкан који ће морати да тражи путеве за спречавање даље „балканизације”, без ослонаца на ЕУ.

Литература:

1. Barry Buzan, Jap De Wilde: „Security: A New Framework for Analysis”, 1997.
2. Zoran Dragišić: „Orized Crime- The Way to Ochlocracy”, Archibald Reiss Days, ACPS, Belgrade, 2011.
3. Zoran Dragišić: „Bezbednost i vrednosti”, Srpska politička misao, br 3/ 2009, Beograd, 2009. godina
4. Zoran Dragisic: „Serbian Approach to Struggle Against Terorirsm”, ICTD, Amsterdam, 2005.
5. Edita Stojić- Karanović: „Regionalna i susedska saradnja za održivi razvoj Srbije u prvoj dekadi 21. veka”, IMPP, Beograd, 2008. godine.
6. Ljubiša Milanović: „Organizovani kriminal kao bezbednosni problem u Hrvatskoj”, FB, Beograd 2009.
7. Marija Todorova „Imaginarni Balkan”, Biblioteka XX vek, Beograd 1999. godina
8. Mark Mazower: „TheBalkans, a Short History”, The Modern Library, New York, 2000
9. Miodrag Jovičić, Kosovo-istorijski i ustavnopravni aspekt, CUPS, Beograd, 2000. godine
10. Miroslav Hadžić: „Perspektive budućoj bezbednosti Jugoistočne Evrope: Pogled iz Srbije”, u Pogled unapred: bezbednosni izazovi na Balkanu do 2010. godine, East-West Institute, Beograd 2002. godine
11. Radomir Milašinić: „Uzroci mogućih društvenih sukoba u zemljama Jugoistočne Evrope”, Godišnjak Fakulteta bezbednosti za 2009. godinu, Beograd 2009. godina
12. Radoslav Gaćinović, Terorizam, Draslar, Beograd, 2005
13. Radoslav Gaćinović u Otimanje Kosova i Metohije, NIC „Vojska”, Beograd 2004. godina
14. Ranko Petković: „Balkan ni bure baruta ni zona mira” Globus ,Zagreb, 1978.
15. Ričard Krempton: „Balkan posle drugog svetskog rata”, Klio, Beograd, 2003. godine.
16. Fernando Gentilini „Nedokučivi Balkan”, Hesperia, Beograd, 2007

Security Identity of the Balkans and the EU

Summary: The basic identity of the Balkans in the last two centuries, since the term has been in political use, is inextricably linked to the issues of security and insecurity, chaos, violence, barbarism and underdevelopment. By the different perceptions of the Balkans, this area is seen as a part of Europe geographically, yet not belonging to Europe culturally, despite the fact that all Balkan nations, beyond any doubt, are European nations by all their characteristics. Extreme political instability, followed by chronic armed conflicts in which serious crimes are the main contents of

the conflict, unfinished states that are strongly influenced by the great powers, economic and cultural backwardness and semi-oriental society, unable to build modern institutions, are the main stereotypes of the Balkans in the eyes of the so-called „civilized world”. The main reason for this unfavorable perception of the Balkans lies in the fact that this area is in the focus of the Western public opinion only in times of great crisis, but in other situations it is ignored with a certain amount of contempt.

The end of the twentieth century and the bloody breakup of the former Yugoslavia, again put the Balkans and its problems in the focus of world public opinion. Termination (cease?!) of the wars in the former Yugoslavia and the complete collapse of communism open the perspective of a true integration of the Balkans into Europe, through the process of accession of the former Yugoslav federation members and former Soviet bloc members in this area to the European Union and NATO. This paper is addressing the current security risks, challenges and risks that threaten the Balkans, and define its current security identity. In the first place, it is the question of the status of Kosovo, and then the question of the constitutional reconstruction of Bosnia-Herzegovina, the question of relations between Greece and Macedonia and other issues that may pose a potential security threat emanating from the so-called „asymmetric security threats.”

Key words: The Balkans, Euro-Atlantic integration, security, security identity